

УДК 811.161.2' 373.7

Федір Прилипка

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ КОМУНІКЕМ У ТЕКСТАХ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ ЗА КАЗКАМИ І. Я. ФРАНКА

У статті розглянуто стилістичні та структурно-семантичні особливості комунікем у текстах мультфільмів «Фарбований Лис» і «Лис Микита». Зазначено роль комунікем-інтер'єктивів, комунікем-формул мовного етикету, питальних комунікем.

Ключові слова: *комунікема, мовно-культурний стереотип, ситуативний мовний стереотип, мова мультфільму.*

This article deals with, stylistic and semantic features of the communicative units of speaking based on the following animated cartoons: "Dyed Lys" and "Lys Mykyta". The role of interjections communicative units, communicative units – formulas of speech etiquette, interrogative communicative units is defined.

Keywords: *communicative unit, linguistic and cultural stereotype, situational language stereotype, cartoon language.*

У багатогранному доробку І. Я. Франка є збірка казок «Коли ще звірі говорили» і поема-казка «Лис Микита». Як відомо, за мотивом тексту «Фарбований Лис» було знято мультфільм «Крашений лис» (1953 р.), згодом перекладений українською мовою, а поему-казку «Лис Микита» екранізували в 2014 році. Тексти цих мультфільмів наповнені мовно-культурними стереотипами, серед яких – зразки народнорозмовних комунікативних ситуацій. Їхню основу становить прагматика комунікем-інтер'єктивів, формул мовного етикету, засобів ствердження та запитання.

Під *комунікемою* розуміємо комунікативну непередикативну одиницю синтаксису, що є словом або поєднанням слів. Вона граматично неподільна, нерозчленовано виражає певний непонятійний зміст (тобто не дорівнює судженню), не відтворює структурних схем речення. Комунікема лексично непроникна, вона поєднується з іншими висловлюваннями в тексті й виконує в ньому реактивну, волюнтативну, емоційно-оцінну, естетичну та інформативну функції [пор: Мелікян 2004: 87]. Деякі комунікеми багатозначні. Більшість дослідників визначає

інтонаційну оформленість, жестово-мімічні характеристики комунікем [Казахчихина 2011: 48].

Тексти мультфільмів «Фарбований Лис» (далі – ФЛ) і «Лис Микита» (далі – ЛМ) найбільше насичені комунікемами-інтер'єктивами. У такій функції виступають вигуки й окремі фразеологізми, зараховані до інтер'єктивів [Мацько 1981: 41-42, 51].

За нашими спостереженнями, в аналізованих мультиплікаційних текстах переважають комунікеми-інтер'єктиви, що виражають негативні емоції. Адже в основі творів – конфліктні комунікативні ситуації. Головний герой цих мультфільмів, Лис Микита, персонаж неоднозначний. Він хитрий, корисливий, вигадливий на пустощі. Потрапляючи в скрутні ситуації, завдяки розуму й хитрощам завжди виходить переможцем. Мовний матеріал засвідчує, що опис таких ситуацій супроводжується виявом емоцій:

– здивування, захоплення: Микита: *Ого-го*, [ВТССУМ: 658: Ого-го, виг. Уживається для вираження дуже сильного здивування, захоплення і т. ін. з приводу чогось надзвичайного, несподіваного, непередбачуваного і т. ін.] *вже й ти співаєш! Але славний голос маси!* (ЛМ); *А в спіжарні – Боже кріпкий! Світ затьмився нам до дрібки, стільки там добра для нас* (ЛМ); *«Мурицю! – скрикнув Лис Микита. От не ждали От візита! Боже милий!* [ФСУМ: 43: Боже [мій] милий. Уживається для вираження великого захоплення, подиву, відчаю, розпачу];

– страху, горя, відчаю, жалю: *Далі, руки заламавши і лице слізьми обявши. На все горло так заревів: «Ой-ой-ой!* [ВТССУМ: 665: Ой-Ой, виг. Уживається для вираження фізичного болю страждання] *годино чорна! Яць загиб, душа моторна, і проклятий Цап іздох. Ох*, [ВТССУМ: 692: Ох, виг. Уживається для вираження фізичного болю, страждання, відчуття полегшення] *окрадений Микито, твій найбільший скарб десь скрито! Що ж почну я! Ох-ох-ох!»* (ЛМ); *Аж ось виступив до трону, щоб взяти Лиса в оборону, стрий його, Борсук Бабай: «Добре то старі казали: Жди від ворога похвали! Що тут наплели, гай-гай!»* [ВТССУМ: 170: Гай-гай, виг. Уживається для вираження жалю, співчуття, клопотаності і т. ін.] (ЛМ);

– незадоволення, відрази: Лис Микита: *Найсмачніше, що лиш маю: Крихту меду з їж лишень!» Меду? Тьфу!* [ВТССУМ:

1488: Ѕфу, виг. 3. розм. Уживається для вираження здивування, невдоволення, досади і т. ін.] – *відрік Мурлика. – Най Бурмило мід той лика!* (ЛМ); *Лис Микита зцулив вуха, коло брами пильно слуха тих грізних ведмежих слів. «Ех!»* [ВТССУМ: 268: Ех, виг. Уживається для вираження незадоволення, нарікання, докору і т. ін.] – *гадає – що б зробити, сього дурня раз провчити, щоб так гордо не ревів* (ЛМ); *Ух!* [ВТССУМ: 1309: Ух, виг. Уживається для вираження якого-небудь сильного почуття, невдоволення, здивування, захоплення та ін]. *Затунав цар ногою! «Я короною ось тою Заклинаюсь: не уйде сей злочинець злої муки! Дай мені його у руки, то до завтра не дожде!»* (ЛМ); *Кім Мурлика скочив жваво: Бач,* [ВТССУМ: 39 *Бач, част. 2.* Уживається для вираження здивування, докору і т. ін.] *яке собаче право! Ковбаса була моя!* (ЛМ).

Емоційний складник наявний і в комунікемах-інтер'єктивах з волюнтативним навантаженням. Цю функцію виконують здебільшого розмовно-побутові фразеологізми як стереотипні образи комунікативних ситуацій:

– прохання, застереження: *Лис Микита: Вуйку, вуйку, будьте тихо!* [ВТССУМ: 1248: Тихо. 6. у знач. виг. // Уживається як заклик до обережності]. *В хаті світло – буде лихо!* (ЛМ); *«Ну, та час нам в путь спішиться!» «Що? – аж скрикнула Лисиця. – Ти, Микито, знов кудись? В царський двір? Та бійся бога!»* [ФСУМ: 29: Бійся: бійся / побійся Бога. Уживається для вираження прохання, застереження не робити чогось недозволеного, поганого]. *Всиротить нас ся дорога! Скрийся дома, схаменись!»* (ЛМ); *Півень: Я сі штуки добре знаю, своїм дітям повідаю: «Стережітьсья, крий вас біг!»* [ФСУМ: 397: Крий Боже (Господи, Матір Божа). Уживається для вираження застереження від чого-небудь лихого, небажаного] (ЛМ).

– заборони: *«Ти й віддав?» – Бабай питає. «Що ж було робить, Бабає? Адже ж хтів відтяти хвіст! Та щоб всі віддати – а дзуськи* [ВТССУМ: 219: Дзуськи, дзус, дзуськи, виг. фам. перен. Годі, зась! *Штири дав йому тонюські, а собі лишив ще шість* (ЛМ);

Як уже зазначено вище, смислове навантаження комунікем залежить від інтонаційного оформлення висловлення. Таке явище зафіксовано в діалогах Лиса Микити. В одному випадку в його репліці комунікема *Боже* передає емоцію незадоволення,

іронічної насмішки: Лис Микита: *А Мурлика, – боже, боже! Він же жалуватися може? Хто на ловах не прийма бійки, невидід подібних?* В іншій діалогічній ситуації ця комунікема маркує переживання, розпач, страх: *Ну, н'є воду і смакує і нараз собі міркує: «Боже, [ФСУМ: 43: Боже: Уживається для вираження великого захоплення, подиву, відчаю розпачу] що се я вчинив?»* (ЛМ).

Комунікеми-інтер'єктиви в казкових діалогах виконують також функцію спонукування до дії, привертання уваги співрозмовника: *Всі до нього. – «Гей, [ВТССУМ: 176: Гей. Уживається як оклик у звертанні] світить! Гей, води? Гей, губки, вати!» Кинулися кров спиняти, – вже й не в голові їм Кім* (ЛМ); *Ведмідь: У мене? Крадій!? Караул!* [ВТСУМ: Караул. 2. У знач. виг. Гвалт, пробі; рятуйте] (ЛМ). Цікаво, що таку саму функцію виконують усно-розмовні комунікеми на зразок моделі «так+V+ж / же». Пор. репліку Мурлики: *Ах, нанашку мій наймильший, поведіть мене на миші! Я на миші дуже звик!* Лис Микита: *Добре! Так ходи ж за нами!* (ЛМ).

Подібні комунікеми не засвідчені в жодному зі словників, вони є стереотипами, що виробляються в усній побутовій культурі. Деякі територіально марковані варіантні одиниці відтворюють казки І. Я. Франка, а згодом – діалогічні ситуації в мультфільмах «Фарбований Лис» і «Лис Микита». Найвиразніше це відбивають комунікеми-формули мовного етикету. Наприклад, у мультфільмі «Лис Микита» вдячність за добро, виявлену увагу передає етикетна комунікема “спасибіг” [ВТССУМ: 1166: Спасибі]: *«Спасибіг тобі, небоже! – рік Бурмило. – Стій, щоб, може, не надліз який злий дух!»* (ЛМ). Пор. також, як ареальні звертання засвідчують дружне ставлення персонажів один до одного: Мурлика: *Ах, нанашку мій наймильший, поведіть мене на миші!* (ЛМ). Етикетні комунікеми-звертання інтимізують діалоги, маркують соціальні статуси персонажів: Лис: *А що, шановна, у тебе, мабуть, і діточки є?* Зайчиха: *Аякже, батечку, цілих троє* (ФЛ).

У мультиплікаційних діалогах засвідчено також комунікеми- ствердження: *«Справді* [ВТССУМ: 1180: Справді. 2. у знач. вставн. сл. Уживається для підтвердження достовірності висловлення], *маєш чим гордиться! – рік Бабай. – Та й не дивниця: В батька й діти удались!» – «Так-то, так* [ВТССУМ: 1229: Так-так, част. Уживається в реченні

для підсилення, ствердження чогось]! *Талант – незгірше, та виховання ще більше тут значить!*» – відмовив Лис (ЛМ); «*Я ж гадаю, синку милий, що ти зможеш в одній хвилі Ворогам заткати рот. Адже всі їх глупі мізки проти твого стоять тріски! Отакий то весь народ!*» «**Правду кажеш** [ФСУМ: 499: Правду мовити. Уживається для підкреслення істинності, правдивості висловлювання, в дійсності, насправді], *любий стрийку, – рік Микита, – і велику ти охоту в мені підвіє* (ЛМ).

Природного усно-розмовного інтонування казковим діалогам надають питальні комунікеми: *Їжак: Брусницю їси, Михайло Потаповичу? Ведмідь: І чорницю. А що?* *Їжак: Смачно?* *Ведмідь: А що?* *Їжак: А те, що до тебе в дім крадій забрався.* *Ведмідь: У мене? Крадій?! (ФЛ)* Питальна комунікема *А що?* і підтримує контакт, і спонукає до нього.

Отже, комунікеми в українськомовній мультиплікації за мотивами творів І. Я. Франка є опорними для стилізації розмовно-діалогічних екранних образів. Завдяки цим мовно-культурним стереотипам тексти казок набувають більшої експресивності, емоційної природності, органічних народнорозмовних властивостей.

Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1728 с.

Казачихина И. А. Лексикографическая интерпретация коммуникативов русской разговорной речи: дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : специальность 10.02.01 «Русский язык» / И. А. Казачихина. – Омск, 2011. – 209 с.

Мацько Л. І. Інтер'єктиви в українській мові : навч. пос. / Л. І. Мацько. –К. : КДП ім. О. Горького, 1981. – 130 с.

Меликян В. Ю. Современный русский язык. Синтаксис нечлененого предложения : учеб. пос. / В. Ю. Меликян. – Ростов н / Д. : РГПУ, 2004. – 288 с.

Фразеологічний словник української мови : У 2-х кн. : Кн. 1-2 / уклад. : В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наук. думка, 1993. – 984 с.

REFERENCES

Great Dictionary of the Modern Ukrainian Language (2005). Ed. V. T. Busel. Kyiv, Irpin: Perun (in Ukrainian)

Kazachikhina, I.A. (2011). Lexicographic Interpretation of Communicative Units in Russian Conversational Speech. PhD dissertation (Russian language), Omsk. (in Russian)

Mats'ko, L. I. (1981). Inter'yektyvy v Ukrayinskiy Movi. Kyiv: KSPI n.a. Gorkiy. (in Ukrainian)

Melikyan, V. Y. (2004). Modern Russian Language. Syntax of inseparable sentence. Rostov na Donu: RSPU (in Russian)

Phraseological Dictionary of the Ukrainian language (1993). Ed. V.M. Bilonozhenko and others. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian)

Fedir Prylypko

STYLISTIC FUNCTIONS OF THE COMMUNICATIVE UNITS IN TEXTS OF ANIMATED CARTOONS BASED ON IVAN FRANKO'S FAIRY TALES

This article deals with stylistic and semantic features of the communicative units of speaking based on the following animated cartoons: “Dyed Lys” and Lys Mykyta”.

The definition of “communicative unit” is given in the article. The main characteristics of communicative units are highlighted. It is defined, that such language units are characterized by concise and informative pithiness, thus becoming an integral part of communicative act, drawing attention and contributing to a better understanding of interlocutors.

It is mentioned, that in the analyzed animated cartoon's texts the communicative units - interjections, which express negative emotions, are dominated. Because at the heart of writings there are conflict communication situations. In particular, the role of interjections communicative units, communicative units – formulas of speech etiquette, interrogative communicative units in cartoons based on I. Y. Franko's texts is defined.

The article states, that communicative units in Ukrainian speaking animation based on the works of Ivan Franko are the reference for styling of colloquial and dialogical screen images. It is noted, that due to these linguistic and cultural stereotypes the fairy tales texts become more expressive, emotional, natural, organic folk-spoken properties.

Статтю отримано 14.08.2016